

GJENNOM NATUREN - EN RØFF GUIDE

Denne utstillingen kretser omkring vårt forhold til naturen og skillet natur - kultur. Den rommer verk av en rekke samtidskunstnere, samt avdøde kunstnere som Jakob Weidemann (1923-2001), Marius Heyerdahl (1938-1979) og Edvard Munch (1863-1944). Gjenstander fra den vitenskapelige samlingen til Naturhistorisk museum inngår også.

Vårt forhold til naturen preges i stigende grad av bevisstheten om at vi forstyrrer dens balanse på måter som direkte truer vår egen eksistens. Vi opplever klimaendringer, arter som dør ut og pol-is som smelter. Et annet trekk er at skillet mellom naturen og det menneskeskapte er blitt flytende.

Gjennom naturen – En røff guide viser hvordan en rekke kunstnere reflekterer over naturen og naturbegrepet i dag. Noen tar eksplisitt opp miljøspørsmål. Andre forholder seg mer observerende og dokumenterende til naturen. Andre igjen griper fatt i det fabulerende og spekulative. Mange av verkene i utstillingen har forbindelse til naturvitenskap.

Utstillingen inngår i det større prosjektet *Gjennom naturen* som er et samarbeid mellom Munchmuseet/Stenersenmuseet og Naturhistorisk museum. På Munchmuseet på Tøyen er det Edvard Munchs kunst i samspill med naturhistoriske gjenstander. Dernest finner man en «Munch-sti» i Botanisk hage og på Naturhistorisk museum. Dette informasjonsarket skal gi en inngang til utstillingen og begynner i mellometasjen. Det gjøres forøvrig noen hopp imellom rommene for bedre å kunne peke på forbindelsene i utstillingen.

MELLOMETASJE

I første rom dokumenteres en permanent skulptur som befinner seg på Valdresflya, av de sveitsiske kunstnerne **Fischli og Weiss**. Den besnærende enkle tittelen er *Rock on Top of Another Rock* og inngår i Nasjonale Turistveier. Kunstnerduoen inngrep består i at de har flyttet en kjempestein og lagt den oppå en annen, i en krevende balanseakt. I mindre målestokk er dette noe vi kjenner fra bygging av varder eller merking av stier. Skulpturen befinner seg i skjæringspunktet mellom natur og kultur - fjellviddas titusenårige, geologiske tidshorisont mot de sporene mennesker etterlater seg i former av veier, biltrafikk osv.

Menneskets inngrep i naturen er enda tydeligere i **Ingrid Book og Carina Hedéns** fotoserie *Produserte landskap* (2009-12, rom 1). I form av veier som bokstavelig talt skjærer seg gjennom landskapet, et "bil-landskap" konstruert for vårt behov for å forflytte oss stadig raskere. Samtidig bringer disse veiskjæringene en "tidløs", geologisk urhistorie opp i dagen.

Book & Hedén viser også to videoer (rom 2). I *DRIFT (what about Callisto?)* ser vi hvordan en bonde sprøyter åkeren sin med blant annet kjemikaliet Callisto, og hvordan skyen av dette driver over landskapet. Spørsmålet som stilles er hva denne typen sprøytemidler gjør med naturen, maten vi spiser og i neste omgang med oss. I den to timer lange videoen *33 dager fra et krikekratt* dreier det seg om et intenst naturstudium. I dagboksform og gjennom et statisk kameraøye følger vi det stille livet i et bestemt kratt. Vi ser bladene som beveger seg i vinden, insekter som kryper på grenene, sommerfugler som lander. Innimellom blir dette avbrutt av biler som passerer med et brøl, eller klipp fra landskapet omkring som også rommer en nedlagt radiostasjon (på UNESCOs verdensarvliste). Det uanselige livet i krattet står frem med et sterkt nærvær, egenartet og dyrebart. Kriker er en gammel kulturplante av plommefamilien. Som en pendant til dette nærstudiet av naturen, finner vi i et monter små, modellerte skulpturer av bier og sommerfugler i naturlig størrelse, støpt i sølv, gull og titan.

Jakob Weidemanns maleri *Skogbunn* (1961, rom 4, tilhører Stenersensamlingen) søker på et vis å være natur, med sine dype jordfarger og tunge teksturer som minner om jord og materie. Hans serie med Skogbunn-bilder fra omkring 1960 ble hans definitive gjennombrudd i norsk sammenheng. Her trekker han på etterkrigstidens non-figurative maleri som har utspring i kubismen. Samtidig rommer de en nærmest nasjonalromantisk dyrkelse av den norske naturen.

Thorbjørn Sørensen serie med nitidige akvareller (rom 4) dreier seg helt konkret om å studere små biter av natur - jordklumper, gress, markblomster og småfugler. Kunsthistorisk plasserer de seg innenfor en lang tradisjon, enten man tenker på J.C. Dahls friske naturstudier fra første halvdel av 1800-tallet, eller en Albrecht Dürer rundt 1500. I motsetning til f.eks. botaniske illustrasjoner handler det ikke om å gjengi naturen ut fra vitenskapelige klassifikasjoner. Snarere røper

motivene en omsorg for det uanselige og ikke-spektakulære i den naturen som er helt innpå oss. Noen av fuglene i Sørensens bilder ligger døde på marken, som for å understreke denne naturens skjørhet. Selve akvarellteknikken, som gjør at det ikke går an å viske ut eller i særlig grad male over, understreker dette.

I **Hege Nyborgs** serie med blyanttegninger kalt *The Presence of the Past* (2014, rom 3) finner vi et sitat hvor en lignende dødstematikk dukker opp, men i langt mer brutal form. I en av tegningene står det: "The translation of bones Natzweiler-Struthof". Dette henspiller på nazistenes virksomhet i konsentrasjonsleiren Natzweiler med å etablere et museum av jødiske skjeletter. Et sitat i en annen av tegningene lyder: "Everything was beautiful and nothing hurt". Det er fra Kurt Vonneguts satiriske roman *Slaughterhouse 5* (1969) som også har sin bakgrunn i andre verdenskrig. De håndtegnede og bearbejdede sitatene rommer også helt andre henvisninger, som skapelsesberetningen i Første Mosebok og ikke minst sitater fra den svært omdiskuterte biologen Rupert Sheldrake (1942 -). Hans sentrale spekulative begrep er "morfisk resonans", som han blant annet diskuterer i en bok med tittelen *The Presence of the Past* (1988). Sheldrake mener at naturen har et iboende minne, at organismer, planter og molekyler tar del i en kollektiv hukommelse som omfatter alle tidligere individer. Han mener dette kan forklare paranormale fenomener såvel som biologiske fenomener som arv og utvikling.

Sverre Bjertnes' serie *Nervous Fluids* (tegninger og skulptur, rom 3) henspiller også på det vi i dag oppfatter som en form for spekulativ vitenskap. "Nervous fluids" er et uttrykk hentet fra den tidlige evolusjonsteori til Lamarck (1744-1829). Han postulerte at de egenskaper et individ erverver seg fra miljøet kan nedarves, og at denne overføringen blir muliggjort gjennom en "nervøs væske". Fabeldyrene i Bjertnes tegninger fremstår som kaotisk natur, en slags muterte skapninger. Treskulpturen med det sittende "froskemennesket" kan også oppfattes som et illevarslende tegn på en natur ute av lage.

Treskulpturen vender seg mot et stort maleri av **Marius Heyerdahl** (rom 3), titulert *Tertiærtidens fugler* (1964). Det rommer også en slags fabelvesener, en dynamisk komposisjon av fugler i flukt. Begrepet "tertiærtiden" henspiller på en periode som går ca. 2 - 65 millioner år tilbake. Man tror at en global katastrofe som et meteoritt- eller asteroidenedslag var det som førte til at

dinosaurene og mange andre arter ble utryddet i overgangen til tertiær. Heyerdahl var en de mest eksperimentelle kunstnerne i Norge på 1960-70 tallet og samtidig del av datidens gryende miljøbevissthet.

UNDERETASJE - SENTRALROM

Øglefossiler: I midten av sentralrommet er det to montre med fossile skjeletter av marine øgler funnet på Svalbard som er opp til et par hundre millioner år gamle. De er en del av et mangeårig forskningsprosjekt ved Naturhistorisk museum (NHM). Ved siden av vises gipskapper som brukes for å frakte disse fossilene trygt til Oslo. Kappene åpnes først når forskere setter seg ned for å rekonstruere og lime sammen skjelettene, som i utgangspunktet kan være nærmest pulverisert. Den naturvitenskapelige forskningen har i dette tilfellet også karakter av å være en form for *skulpturell prosess*. Det gjelder materialprosessene som anvendes, men ikke minst også den møysommelige rekonstruksjonen.

De to fossilene viser en del av ryggraden til en svanøgle ("Storestig") og brystpartiet til en fiskeøgle ("Virgin"). Dette var to grupper av marine reptiler som levde i havet i Jordas mellomalder. Den æraen går 65-250 millioner år bakover i tid, og rommer periodene trias, jura og kritt. Lik dagens hvaler og seler utviklet svaneøglene og fiskeøglene seg fra landlevende dyr som tilpasset seg et liv i vann. Det nåværende forskningsprosjektet på Svalbard begynte med et funn i 2011 av restene etter et marint reptil, som ble samlet inn i 20014 og viste seg å være en svaneøgle. Samtidig fant man ni flere skjeletter. Siden den gang har man gravd i åtte somre og mer enn 40 skjeletter er samlet inn. Forskningen pågår og man har allerede beskrevet en rekke nye arter av svaneøgler og fiskeøgler samt økosystemet de levde i. For mer informasjon se utlagt litteratur og nettsiden til Naturhistorisk museum.

Hege Nyborgs *Hearing Voices I* fyller hele den ene endeveggen i rommet. Det har en konkret forbindelse til ovennevnte geologiske historie. Den håndskrevne veggteksten på grå bunn er gjort med hvitt kritt, et materiale basert på kalkstein fra nevnte kritt-tid. Teksten består av en rekke sitater, ikke minst fra Marquis de Sade (1740-1814) og hans roman *Juliette* (1801). De Sade er kjent for sine uhemmede og blasfemiske beskrivelser av seksuelle perversjoner og vold. Den underliggende tendensen i *Juliette* er at menneskets begjær er gitt det av naturen, og derfor ikke skal

begrenses. Naturen er amoralsk. Nyborg siterer en scene hvor Juliette og en annen kvinne er på ekskursjon til vulkanen Vesuv. De er sammen med en tredje kvinne, som de kler naken og kaster i krateret. Deretter hengir de seg til en orgie og vulkanen får et utbrudd. I dette fletter Nyborg inn sitater fra et titalls horror-filmer. I et av de to maleriene har Nyborg tegnet et vulkansk månelandskap, hentet fra et 1800-talls stikk som sier noe om hvordan man dengang forestilte seg månens overflate. Et annet bildesitat er fra Johann Heinrich Füsslis maleri *Marerittet* (1781). Derfra er ikke veien så veldig lang til Edvard Munchs etsninger *Harpy* (1894) og *Liv og død* (1902) som Nyborg også har valgt ut.

Andreas Erikssons store, mørkladne maleri titulert *Stubbar* (2012), henspiller som Weidemann på skog og skogbunn. Det samme gjelder de små skulpturene på gulvet i mørk bronse, titulert "Sorkhög". "Sork" er det svenske ordet for skogmus (lat. *arvicolinae*). De knudrete bronseskulpturene er basert på jordhaugene som dannes når skogmus graver ganger i bakken. For kunstneren er dette et pågående prosjekt. Han bor på landet og hver gang det dukker opp en ny haug sørger han for å gjøre en avstøpning som så blir støpt i bronse.

Per Berntsens tre fotografier dreier seg også om skog. Tittelen *Metsä* er finsk for skog. De er del av et større og pågående prosjekt som tar for seg et grenseoverskridende landskap - barskogen som binder Russland, Norge, Sverige og Finland sammen. Som i flere andre verk på utstillingen finner vi her en form for naturstudium og dokumentasjon. Disse s/h-fotografiene er nøkternt saklige og subtile på samme tid - gjort med analogt storformat-kamera som fanger et vell av grånyanser og detaljer.

Ved Berntsens fotografier er det to montre med botaniske tegninger fra Naturhistorisk museum (NHM) sin samling. De er en integrert del av botanisk forskning og har som funksjon å vise frem botanisk relevante kjennetegn og distinksjoner. **Dagny Tande Lid** (1903-88) er velkjent for mange. Hennes tegninger er kjennetegnet av enkelhet og presisjon, med vekt på den klare konturen. Fra begynnelsen av 1940-årene illustrerte Lid en rekke bøker sammen med sin mann Johannes Lid, som var botaniker og konservator ved NHM. Fremst blant disse er *Norsk Flora* (1944) som fortsatt gis ut. ble gitt ut i 1944 og har kommet i stadig nye opplag. Ved siden av dette ga hun også ut poesi eller prosa som hun selv illustrerte. I det

andre monteret er det botaniske tegninger av **H. Bucher**, utelukkende gjort med svart tusj og laving, i en litt annen stil. Hans beskrivelse av sammenfiltrede rottråder og rotsystemer knytter i denne sammenheng an til skogbunn-motivet flere av kunstnerne berører.

UNDERETASJE - ROM OMKRING SENTRALROM

I et tilliggende rom vises en film av **Per Christian Brown** med tittelen *Der Luftbaum* ("Lufttreet", 2010). Lydsporet er hentet fra en tekst av den franske filosofen Gaston Bachelard (1884-1962) med samme tittel som filmen, hentet fra hans bok *L'air et les songes* ("Luften og drømmene", 1943). Ved siden av sin mer rigorøse vitenskapsteori var Bachelard også opptatt av menneskets evne til imaginasjon, fantasi og drøm - spesielt slik det knytter seg til de fire elementene ild, vann, luft og jord. Når det gjelder luft så er dette for Bachelard et element som assosierer til bevegelse, frihet, flukt og det i vid forstand oppadstigende. I denne sammenheng trekker han inn *treet*, som han i poetiske ordelag beskriver som en forbindelse mellom himmel og jord. Han siterer La Fontaines beskrivelse av et eiketre som nabo til himmelen og med føttene i dødsriket. Filmsekvensene med trær, bladverk og fugler anskueliggjør og utdyper teksten. Det gjelder også fotografiene Brown viser, blant annet fra serien *Der Baumannsch* (2012).

Bachelard er interessert i naturens betydning og imaginære kraft. Noe av dette kjennetegner ikke bare **Marius Heyerdahls** ovennevnte maleri av fugler, men også hans aksjon "Den siste alke" (1971). Dette er tema for en dokumentarfilm laget i 1973 av Jan Horne - vist i sentralrommet. Heyerdahl turnerte sin selvlagede og forstørrede fugl gjennom Europa, og ønsket med det å skape en større bevissthet om hvordan vi mennesker ødelegger naturen. Dokumentarfilmen viser blant annet noen av reaksjonene på aksjonen. I rommet innenfor henger det et s/h-fotografi som viser Heyerdahls store, svarte alke oppstilt foran en rund, klodelignende oljetank. På toppen ser vi det som sannsynligvis må være Heyerdahl selv ikledd et fuglekostyme.

Rett ved finner vi dokumentasjon av **Mark Dions** skulptur og installasjon *Den* ("Hiet", 2012). Den befinner seg på Aurlandsfjellet og inngår i Nasjonale Turistveier. Den rommer også et fabeldyr, en svær sovende bjørn som liksom ligger i hiet sitt. I folkeeventyr og på

folkemunne har bjørnen vært et myteomspunnet dyr. Når vi ser bjørnen i Dions tablå - liggende oppå alskens kulturelle artefakter og skrot - blir det som en fortelling om hvordan menneskets kultur til syvende og sist innhentes av naturen. I tillegg til å minne om den typen tablåer man finner på naturhistoriske museer, ligner det også et gammelmesterlig maleri med sin dramatiske lyssetting av naturlig overlys.

Helene Sommers to videoprojeksjoner dreier seg som hos Dion også om hvordan naturen er vevet sammen med kulturelle historier og forestillinger. *Great Piece of Turf* (2011-12) utforsker et avgrenset urbant landskap i Los Angeles gjennom dets planter og vekster. Samplet materiale fra undervisningsfilmer, dokumentarer, reklame og spillefilmer lager en vev av referanser. Tittelen er hentet fra Albrecht Dürers presise naturstudie av et lite stykke eng (*Das Grosse Rasenstück*, 1503). I *No Man's Land* (som vises i et annet rom) dreier det seg om et arktisk landskap og de forestillinger, myter og historier det er forbundet med. Utgangspunktet er en reise med et forskningsskip i områdene ved Svalbard som Sommer deltok på. Hun kombinerer et eget produsert materiale av film, foto og intervjuer, med sitater fra filmer, dokumentarer, bøker og oppslagsverk. Som et supplement til filmen er det en plakat med fotnoter til det samlede materialet og kommentarer.

Siri Harr Steinviks serie med malerier titulert *Kjernerkeftverk* dekker en hel vegg. Den pågående serien ble påbegynt i 2003 og består pr. i dag av 80 malerier, hvorav 68 er med her. Hvert maleri viser et eksisterende kjernerkeftverk fra alle deler av kloden (oppgitt ved siden av installasjonen). Maleriene er malt i en skjematisk og saklig stil, bevisst lagt opp mot den industrielle funksjonalitet og rasjonalitet som ligger som en forutsetning for menneskets utnyttelse av atomenergi.

Kunstnergruppen **Stenberg/Sørensen** har laget en omfattende installasjon i tre deler kalt *Kaurene*. Det finnes store globale havstrømmer, men også mer lokale virvelformer som kalles *kaurer*. Det er registrert fem store kaurer i Atlanterhavet, Stillehavet og Det indiske hav. Men også i våre nære farvann som Barentshavet, er slike virvler oppdaget. Avfall som flyter omkring samler seg i disse strømvirvlene. Det gjelder ikke minst produkter av plast som relativt raskt brytes ned til fragmenter. Disse partiklene kan ha en nedbrytningstid på mer enn fem hundre

år. De lager en suppe av plastikk som danner dynamiske, uavgrensede "øyer" i havet. Dette er noe av bakgrunnen for installasjonen som kombinerer kunnskapsformidling, kritikk og aktivisme på uvanlig vis. Skillet mellom kunst og konkret handling blir her ikke viktig. Den store veggtegningen med fem mindre skjermer har tittelen *Sirkulasjoner*. Selve tegningen viser et fritt tilpasset prosessflytskjema fra petrokjemisk, som beskriver flyten av råstoffer og produkter i en prosess. På en av skjermene ser vi en grafisk fremstilling av strømmene i verdenshavene. Ved siden av er det en film som demonstrerer hvordan plankton - som er nederst i havets næringskjede, men i neste omgang havner i fisken vi spiser - tar opp i seg partikler av mikroplast.

En tredje skjerm viser stillbilder av havbunnen ved Svestad og Steilene i Oslofjorden. Dette knytter an til en annen hoveddel av installasjonen som består av masse skrot og plastavfall lagt utover. Alt dette ble hentet opp ved Steilene under Strandryddedagen i sommer. Den tredje hoveddelen består av en ansamling av en rekke betongmoduler. De skal plasseres på havbunnen utenfor Svestad brygge på Nesodden etter at utstillingen er over, som et ledd i etableringen av Svestad undervannspark. De vil danne kunstige rev som har som funksjon å rehabilitere områder der det har utviklet seg såkalt sjøbunnsørken. Man kan se en direkte linje fra Heyerdahls aksjon på begynnelsen av 1970-tallet og dette kollektive arbeidet.

I et tilliggende rom finner vi en installasjon av **Kristin Tårnesvik** og **Espen Sommer Eide**. Det har tittelen *Korsmos ugressarkiv* og tar utgangspunkt i arkivet til ugressbiologen Emil Korsmo (1863—1953). Arkivet som i dag ligger på Bioforsk plantehelse på Ås er en samling av plansjer, bøker, trykk-klisjéer, planter, røtter og frø. Korsmo gjorde kampen mot ugresset til sin livsoppgave, i form av en rekke bøker og ugressplansjer. Denne opplysningsvirksomheten skulle hjelpe bøndene og i siste instans bidra til matforsyningen. Tårnesvik og Sommer Eides tilnærming til dette materialet er prøvende og uhøytidlig. Lyssetting, lyd, videofilm og oppstilte trykk-klisjéer utgjør hovedelementene. På de opphengte papirarkene projiseres film av enkelte ting fra arkivet - f.eks. et herbarieark (som frekvensene i den tilkoblede lyden får til å blafre), eller et glass med røtter. Den markante lyden bidrar til å åpne opp materialet i uventede og poetiske retninger.

Jon-Ove Steihaug, utstillingskurator